

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET
KOMMUNAL- OG REGIONALDEPARTEMENTET
NÆRINGS- OG HANDELSDEPARTEMENTET

Handlingsplan

Entreprenørskap i utdanningen

– fra grunnskole til høyere utdanning 2009–2014

Forord

Å gi alle mulighet til å ta utdanning av høy kvalitet, er avgjørende for å videreutvikle det norske velferdssamfunnet. Gjennom utdanningsløpet skal den enkelte elev og student tilegne seg holdninger, kunnskaper og ferdigheter som kan bidra til å utvikle samfunnet videre. Kunnskap og utdanning er også et gode i seg selv, for individuell og sosial utvikling.

Barn og unge er av natur undrende og utforskende. Dette er egenskaper som også er sterkt tilstedeværende hos fremragende forskere og energiske gründere. Nysgjerrighet må stimuleres for å videreutvikles. Utdanningssystemet står sentralt i arbeidet med å utvikle en kultur for entreprenørskap og et skapende samfunn, som verdsetter søken etter kunnskap og skapertrang. Opplæring i entreprenørskap gir elever og studenter mulighet til å bruke sin kunnskap og sine evner på utradisjonelle måter. Entreprenørskap i utdanningen kan fremme de praktiske læringsformene i en utdanningssituasjon, og slik bidra til økt læringsutbytte hos den enkelte. Dette er viktig for å sikre landet en kunnskapsrik og kompetent arbeidsstyrke som er avgjørende for vår innovasjonsevne og verdiskaping. Med andre ord er samfunnet avhengig av skapende mennesker, som omsetter ideer til nye virksomheter eller som foretar forbedringer

innenfor eksisterende virksomheter. I lys av den økonomiske nedgangstiden vi nå er inne i, er tilrettelegging for økt verdiskaping og innovasjon avgjørende.

Gjennom utdanning i entreprenørskap kan elever og studenter få kjennskap til lokalt arbeids- og næringsliv og utfordringer som lokalsamfunnet står overfor. Ved å aktivisere barn og unge i lokalsamfunnet, bygges lokal identitet og engasjement. De unge får også erfare hvilke krav som stilles i arbeids- og næringslivet og se hvilke muligheter som finnes. Utdanningssystemet og arbeidslivet må derfor i større grad se mulighetene gjennom samhandling og samarbeid. Regjeringen legger derfor vekt på at utdanning i entreprenørskap skal gjennomføres i hele landet, tilpasset lokale og regionale utfordringer, hvor eksisterende arbeidsplasser tas i bruk som læringsarenaer.

Norge har fått internasjonal anerkjennelse for arbeidet med entreprenørskap i utdanningen. *Se mulighetene og gjør noe med dem! – strategi for entreprenørskap utdanningen (2004–2008)* har bidratt til dette. Nå ser regjeringen behov for både å videreføre og øke innsatsen på dette feltet gjennom en ny handlingsplan med særlig vekt på høyere utdanning.

Tora Aasland

Tora Aasland
Forsknings- og høyere utdanningsminister

Bård Vegar Solhjell

Bård Vegar Solhjell
Kunnskapsminister

Sylvia Brustad

Sylvia Brustad
Nærings- og handelsminister

Magnhild Meltveit Kleppa

Magnhild Meltveit Kleppa
Kommunal- og regionalminister

Innhold

Forord	3
1 Bakgrunn, definisjoner og målgrupper	7
1.1 Innledning	7
1.2 Definisjon av entreprenørskap i utdanningen	7
1.3 Avgrensning og målgrupper	8
1.4 Styringsmekanismer i utdanningssystemet	8
2 Status og utfordringer for entreprenørskap i utdanningen	11
2.1 Innledning	11
2.2 Internasjonal kontekst	11
2.3 Høyere utdanning	12
2.4 Grunnopplæringen	16
2.5 Fagskoler	18
2.6 Samarbeid mellom utdanning og arbeids- og næringsliv	18
2.7 Innovasjon og regional utvikling	19
2.8 Virkemidler for unge etablerere	20
3 Tiltak for å styrke entreprenørskap i utdanningen	23
4 Oppfølging	29

1 Bakgrunn, definisjoner og målgrupper

1.1 Innledning

Det er dagens elever og studenter som skal skape framtidens verdier og arbeidsplasser. I St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* foreslår regjeringen tiltak som skal bidra til å gjøre opplæringen mer virkelighetsnær og praksisrettet for å få en befolkning som er fleksibel og godt kvalifisert for arbeidslivet. Styrkingen av entreprenørskapskulturen og samarbeid mellom utdanning og arbeidsliv er sentrale tiltak for å bidra til dette.

Se mulighetene og gjør noe med dem – strategi for entreprenørskap i utdanningen ble lansert i 2004 og revidert i 2006 i forbindelse med implementeringen av Kunnskapsløftet. Implementeringsperioden for strategien gikk ut i 2008. Strategien ble evaluert i 2008¹, se boks 1. Konklusjonene viser blant annet til en kraftig vekst i antall elever og studenter som har deltatt i ulike former for entreprenørskapsopplæring, spesielt i grunnopplæringen. Norge var det første landet som la fram en nasjonal strategi for entreprenørskap i utdanningen og har også høstet internasjonal anerkjennelse for dette. Det tverrdepartementale samarbeidet trekkes fram som svært positivt, og utgjør også rammen for arbeidet med denne handlingsplanen. Evalueringen konkluderer også med at det er behov for ytterligere innsats på en rekke områder for å fremme entreprenørskap i undervisning og læring på alle nivåer.

Denne handlingsplanen for entreprenørskap i utdanningen har vekt på høyere utdanning. Vi må i sterkere grad utvikle et utdanningssystem som gir dagens elever og studenter kunnskaper og ferdigheter tilpasset framtidens utfordringer.

Målet med denne planen er *å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. Norge skal være ledende internasjonalt innenfor entreprenørskap i utdanningen.*

¹ KPB-rapport 4 – 2008: *Evaluering av regjeringens strategiplan for entreprenørskap i utdanningen 2004–2008.*

1.2 Definisjon av entreprenørskap i utdanningen

Entreprenørskap handler om å etablere ny virksomhet, og om evnen til å se muligheter og gjøre noe med dem innenfor en rekke områder i samfunnet². Entreprenørskapskompetanse er relevant for alle områder i arbeids- og næringslivet, både innenfor nye og etablerte virksomheter. I tillegg er blant annet frivillige organisasjoner, bistands- og utviklingsarbeid og kultursektoren viktige samfunnsområder hvor entreprenørskap og innovasjonsprosesser er aktuelt. Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet mener det er viktig å ha en bred innretning av satsingen på entreprenørskap i utdanningen.

« *Entreprenørskapskompetanse er relevant for alle områder i arbeids- og næringslivet, både innenfor nye og etablerte virksomheter* »

Entreprenørskap i utdanningen kan være både teoretisk og praktisk orientert. Opplæring i entreprenørskap kan organiseres som et eget fag eller integreres som arbeidsform i andre fag. Entreprenørskap kan være et verktøy og en arbeidsmåte for å stimulere til læring i ulike fag og i grunnleggende ferdigheter. Gjennom entreprenørskap i opplæringen kan en også videreutvikle personlige egenskaper og holdninger. Undervisningen kan fokusere på å fremme kunnskap om det å starte

² Beskrivelsen av entreprenørskap i utdanningen bygger på definisjoner av entreprenørskap som regjeringen har lagt til grunn bl.a. i St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskapende og bærekraftig Norge: Entreprenørskap er en dynamisk og sosial prosess der individ, alene eller i samarbeid, identifiserer økonomiske muligheter og gjør noe med dem ved å omforme ideer til praktisk og målrettet aktivitet, det være seg i sosial, kulturell eller økonomisk sammenheng.*

egen bedrift og om innovasjons- og nyskappingsprosesser i eksisterende bedrifter.

Dette kan illustreres som på figuren over.

1.3 Avgrensning og målgrupper

Handlingsplanen omhandler hele utdanningsløpet, men hovedvekten er på høyere utdanning. Planen berører også forskning og kommersialisering. I tillegg skal eksisterende satsing innenfor grunnopplæringen knyttet til Kunnskapsløftet slik det er nedfelt i strategiplanen *Se mulighetene og gjør noe med dem!* videreføres og nye tiltak iverksettes gjennom denne handlingsplanen.

Hovedmålgruppene for denne handlingsplanen er ledere og eiere av utdanningsinstitusjoner, undervisningspersonale, samt elever og studenter.

Entreprenørskap i utdanning skal følge det overordnede grunnprinsipp i den norske utdanningspolitikken om at det skal legges opp til en bred satsing som skal nå alle, med utgangspunkt i den enkeltes forutsetninger og behov. Selve gjennomføringen av opplæring i entreprenørskap skjer i regi av den enkelte utdanningsinstitusjon. Arbeidet krever imidlertid samarbeid og innsats fra en rekke aktører. Det er blant annet:

- Private aktører: næringslivet og næringslivets organisasjoner.
- Organisasjoner: elev- og studentorganisasjoner, partene i arbeidslivet, Ungt Entreprenørskap, START-Norge og KS.
- Offentlige aktører: Innovasjon Norge, Norges

Forskningsråd, SIVA, kommuner, fylkeskommuner og andre regionale utviklingsaktører, Utdanningsdirektoratet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet.

1.4 Styringsmekanismer i utdanningssystemet

I utviklingen og gjennomføringen av opplæring i entreprenørskap må det tas hensyn til organisering og styringsstruktur for de ulike delene av utdanningssystemet. Grunnskole, videregående opplæring, fagskoler, universiteter og høyskoler styres og organiseres ulikt.

Grunnoplæringen: Læreplanene for fag er forskrifter som skolene er pliktige til å følge. Generell del, prinsipper for opplæringen og læreplaner for fag er grunnlaget for skolenes planlegging av hvordan opplæringen skal organiseres og gjennomføres. Dette bestemmes på lokalt nivå (skoleeier/skole).

Fagskoleutdanning: Fagskoler bestemmer selv hvilke utdanninger de vil tilby, men må søke godkjenning hos NOKUT³ for de ulike utdanningstilbudene. Som følge av Forvaltningsreformen overføres ansvaret for drift og finansiering av fagskolene fra Kunnskapsdepartementet til

³ Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen.

BOKS 1: Anbefalinger fra evalueringen av strategien – *Se mulighetene og gjør noe med dem!*

Kunnskapsparken Bodø har gjennomført en evaluering av strategiplanen som har virket i årene 2004–2008. Evalueringen viser at Norge har fått betydelig internasjonal oppmerksomhet for sitt arbeid med entreprenørskap i utdanningen. Erfaringene fra arbeidet med entreprenørskap i utdanningen i strategiperioden er at det er blitt et økt samarbeid mellom utdanningsinstitusjonene, næringslivet og det offentlige lokalt og nasjonalt. Det har vært en betydelig økning i antallet elever og studenter som har deltatt i undervisning i entreprenørskap. Evalueringsrapporten inneholder følgende anbefalinger for det videre arbeidet med entreprenørskap i utdanningen:

- 1) Sikre kontinuitet i det arbeidet som allerede er igangsatt
- 2) Videreføre det tverrdepartementale eierskapet
- 3) Styrke entreprenørskapskompetansen hos lærerne og skolelederne
- 4) Forankre entreprenørskap hos skoleeierne
- 5) Utvikle og spre læremidler og veiledningsmateriell
- 6) Ressursbank for erfaringsspredning
- 7) Bedre kunnskapsgrunnlaget gjennom forskning
- 8) Fortsatt støtte til Ungt Entreprenørskap
- 9) Videreføre arbeidet i form av en handlingsplan med tilhørende budsjett.

fylkeskommunene fra 1.1.2010. I fagskoleloven⁴ heter det at fylkeskommunen skal sørge for at det tilbys godkjent fagskoleutdanning som tar hensyn til lokalt, regionalt og nasjonalt kompetansebehov innenfor prioriterte samfunnsområder. Dette innebærer at fylkeskommunene kan legge føringer på innretningen av fagskolens tilbud i forvaltningen av tilskuddet til fagskolene.

Høyere utdanning: Universitets- og høyskoleloven⁵ fastslår at universiteter og høyskoler ikke kan «gis pålegg eller instruksjoner om læreinnholdet i undervisningen og innholdet i forskningen eller i det kunstneriske og faglige utviklingsarbeidet». Dette betyr at universiteter og høyskoler ikke kan instrueres i hva slags metoder og innhold undervisningen skal ha. Innenfor enkelte utdanninger fastsetter Kunnskapsdepartementet rammeplaner som på et overordnet nivå spesifiserer utdanningenes innhold. Dette er hovedsakelig innenfor lærerutdanning, helse- og sosialfaglig utdanning og ingeniørutdanning.

Kunnskapsdepartementet har i mars 2009 vedtatt et nasjonalt kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning. Dette tydeliggjør hvilket læringsutbytte kandidatene skal ha ved endt utdanning på de ulike nivåene (bachelor, master, ph.d.), spesifisert etter kunnskap, ferdigheter og generell

kompetanse. Her framkommer det at høyere utdanning skal gi kompetanse i innovasjon og nyskaping. Innen 2012 skal kvalifikasjonsrammeverket implementeres. I tråd med universitets- og høyskoleloven er det opp til den enkelte institusjon å operasjonalisere kvalifikasjonsrammeverket.

«*Det vil nå være opp til nasjonale, regionale og lokale myndigheter og utdanningsinstitusjoner å følge opp satsingen på entreprenørskap i utdanningen i tråd med styringsprinsippene i utdanningssystemet*»

Fra regjeringens side er arbeidet med entreprenørskap i utdanningen nå forankret i tre stortingsmeldinger i tillegg til denne handlingsplanen⁶. Det vil nå være opp til nasjonale, regionale og lokale myndigheter og utdanningsinstitusjoner å følge opp satsingen på entreprenørskap i utdanningen i tråd med styringsprinsippene i utdanningssystemet og i tråd med lokale, regionale og nasjonale utfordringer og behov. Utdanningsinstitusjonene må vurdere hvordan arbeidet med entreprenørskap kan inkluderes i planer og strategier og i gjennomføringen av opplæringen.

⁴ Organisering og styring av fagskoler er forankret i lov om fagskoler med tilhørende forskrift om godkjenning etter fagskoleloven: Lov om fagskoler 20. juni 2003 med tilhørende forskrift 2008-04-23-391 om godkjenning etter fagskoleloven. Fagskoleloven er revidert med bakgrunn i Forvaltningsreformen, og ny lov har virkning fra 1.1.2010.

⁵ Lov av 1. april 2005 nr. 15 om universiteter og høyskoler, § 1 – 5 Faglig frihet og ansvar nr. 3

⁶ St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskape og bærekraftig Norge*, St.meld. nr. 25 (2008–2009) *Lokal vekstkraft og framtidstru* og St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja*.

2 Status og utfordringer for entreprenørskap i utdanningen

2.1 Innledning

Entreprenørskap i utdanningen har siden 2004 vært et satsingsområde i norsk utdanningspolitikk, og Norge har vært ledende i Europa. Fagområdet har vært et arbeidsfelt ved enkelte skoler, høyskoler og universiteter i lang tid, og i de siste årene har det vært en betydelig vekst i ulike entreprenørskapsutdanninger i hele landet. Selv med betydelige framskritt er det fortsatt utfordringer, og arbeidet med entreprenørskap vil være under stadig utvikling. I dette kapitlet gis en kortfattet gjennomgang av status på området og ulike utfordringer.

2.2 Internasjonal kontekst

Arbeidet med å fremme entreprenørskap i utdanningen er et prioritert område fra flere hold i EU. Entreprenørskap er av EU-kommisjonen definert som én av åtte nøkkelkompetanser (key competences) innenfor utdanningsområdet. EUs utdanningsråd (Council of the European Union) har nylig vedtatt fire strategiske målsetninger for samarbeid på utdanningsområdet, hvorav én er å fremme kreativitet, innovasjon og entreprenørskap på alle nivåer i utdanningen. Her legges det vekt på at kreativitet og innovasjon er en forutsetning for verdiskaping og for Europas konkurransevne internasjonalt. Samarbeid mellom flere utdanningsnivåer og arbeids- og næringsliv skal bidra til å fremme innovasjon og entreprenørskap i alle former for utdanning.

Gjennom Lisboa-prosessens vekt på økonomisk vekst har satsingen på entreprenørskap og innovasjon fått økt oppmerksomhet innenfor utdanningsystemene. EU-landene har forpliktet seg til å øke satsingen på uformell læring, å utvikle fleksible studietilbud for å fremme mobilitet, samt oppfordre til samarbeid mellom universiteter og arbeidslivet om innovasjon og kunnskapsoverføring.

I de senere årene har det nasjonalt og internasjonalt blitt lagt økt vekt på samspillet mellom høyere utdanning, forskning og innovasjon, det såkalte Kunnskapstriangelet. EU-kommisjonen understreker i en rekke meldinger («Communications») at Kunnskapstriangelet vurderes som avgjørende for å nå målene i Lisboa-strategien, og Kunnskapstriangelet har i de senere årene fått en stadig mer sentral plass i EUs politikktutforming. Det er et mål at samarbeid mellom aktørene skal fremmes på alle nivåer, regionalt, nasjonalt og i EU. Et sentralt initiativ i denne sammenheng er etableringen av European Institute for Innovation and Technology (EIT) i 2008. EIT skal fremme og integrere høyere utdanning, forskning og innovasjon på sentrale samfunnsområder.

«*Entreprenørskap er av EU definert som én av åtte nøkkelkompetanser innenfor utdanningsområdet*»

I 2008 la en ekspertgruppe nedsatt av EU-kommisjonen fram rapporten *Entrepreneurship in higher education, especially within non-business studies*⁷. Her framkommer det at utdanningssystemet har en viktig rolle i å promotere entreprenørielle holdninger og atferd. Ekspertgruppen mener også at utbyttet av entreprenørskapsutdanning ikke er begrenset til oppstart av bedrifter, innovative prosjekter og nye arbeidsplasser. Entreprenørskap refererer til individets evne til å gjøre ideer om til handling. Derfor er dette kompetanse for alle, som i tillegg kan hjelpe unge mennesker til å bli mer kreative og gi større selvtillit.

⁷ European Commission, Enterprise and Industry Directorate-General 2008: *Entrepreneurship in Higher Education, especially in Non-business Studies*.

Høsten 2006 arrangerte norske myndigheter i samarbeid med EU-kommisjonen konferansen *Entrepreneurship Education in Europe – Fostering entrepreneurial mindsets through Education and Learning*. Ut av denne konferansen kom *The Oslo Agenda for Entrepreneurship Education in Europe*⁸. Dokumentet inneholder en rekke forslag til tiltak tilpasset ulike type aktører, hvor ansvarlige aktører kan plukke tiltak på aktuelt nivå og tilpasse lokale forhold.

EU har lansert 2009 som det europeiske året for kreativitet og innovasjon, med slagordet «Tenke. Skape. Fornye». Målet er å øke bevisstheten om at kreativitet er avgjørende for innovasjonsevenen. I april 2009 inngikk Nordisk ministerråd en avtale om å styrke samarbeidet på skoleområdet med sikte på å fremme entreprenørskapskulturen i de nordiske landene.

2.3 Høyere utdanning

Entreprenørskap, innovasjon og nyskaping er begreper som særlig de siste 10 årene har fått fotfeste i norsk høyere utdanning. Innenfor høyere utdanning legges det vekt på å utvikle studenters kunnskap og ferdigheter om innovasjonsprosesser, bedriftsetableringer og forretningsutvikling.

Alle høyskoler og universiteter i Norge rapporterer årlig inn sin aktivitet til Database for statistikk om høgre utdanning (DBH)⁹. For 2008 rapporterte 21 av de statlige høyskolene og universitetene om studietilbud i entreprenørskap. Dette er alt fra enkeltemner til hele mastergradsstudier. Blant annet finnes det emner og grader rettet mot lærere, økonomer, teknologer, reiselivsnæringen i tillegg til tverrfaglige emner. I tillegg rapporterer universitetene og høyskolene på antall patenter og kommersialiseringer. Rapporteringen viser en økende aktivitet, og at universiteter og høyskoler i økende grad ser på innovasjon og entreprenørskap som en viktig del av utdanningstilbudet. I tillegg øker satsingen

INSTITUSJON	FAGTITTEL	ANTALL STUDIEPOENG
Norges teknisk-vitenskapelige universitet	NTNUs entreprenørskole, mastergrad	120 sp
Universitetet i Tromsø	Master of Science in Business Creation and Entrepreneurship	120 sp
Høgskolen i Gjøvik	Teknologidesign og ledelse, bachelorgrad	180 sp
Høgskolen i Ålesund	Innovasjonsledelse og entreprenørskap, bachelorgrad	180 sp
Høgskolen i Hedmark	Innovasjon, entreprenørskap og foretaksutvikling, årsstudium	60 sp
Universitetet i Oslo	Gründerskolen ¹⁰	30 sp
Høyskolen i Bodø	Pedagogisk entreprenørskap for lærere og førskolelærere	30 sp
Universitetet i Agder	Entreprenørskap og innovasjon i skolen	20 sp
Universitetet i Agder	Entreprenørskap for kunstoffstudenter	10 sp
Universitetet i Stavanger	Entreprenørskap i teknologibedrift	10 sp
Universitetet i Stavanger	Bedriftsøkonomi og entreprenørskap	10 sp

Tabell 1: Eksempler på ulike type studietilbud i entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning.

8 http://ec.europa.eu/enterprise/entrepreneurship/support_measures/training_education/doc/oslo_agenda_final.pdf

9 For oversikt over studier i entreprenørskap, se både Samordna opptaks søkerhåndbok, www.samordnaopptak.no, og samlet rapportering i KDs Tilstandsrapport for de høyere utdanningsinstitusjonene 2009, se www.regjeringen.no/kd

10 Administreres av UiO, men tilbys ved flere institusjoner i hele landet, se www.uio.no/sfe.

på kommersialisering. Rapporteringen viser også at det er et betydelig mangfold i aktivitetene som registreres innenfor entreprenørskap og innovasjon. Kunnskapsdepartementet mener det er positivt at det utvikles et mangfold av utdanningstilbud innenfor innovasjon og entreprenørskap. For å bedre oversikten over omfang og utvikling er det behov for å klargjøre kriteriene for rapportering av entreprenørskap og innovasjon fra universiteter og høyskoler.

En rekke universiteter og høyskoler har de senere årene etablert egne enheter for entreprenørskap, nyskaping og innovasjon. Eksempler på dette er Senter for entreprenørskap ved Universitetet i Oslo, Universitetet i Stavanger, Universitetet i Agder og Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU). Høgskolen i Bergen har opprettet Senter for nyskaping i samarbeid med Norges handelshøyskole og Universitetet i Bergen. I forlengelsen av dette har enkelte institusjoner etablert ulike varianter av preinkubatorer eller inkubatorer¹¹. For eksempel har Universitetet i Stavanger etablert en studentinkubator, Høgskolen i Oslo har en preinkubator og NTNU har et innovasjonssenter. Det er også avlagt doktorgrader og opprettet professorater innenfor entreprenørskap ved blant annet Universitetet i Oslo, NTNU, Universitetet i Agder og Høgskolen i Bodø.

Til tross for gode eksempler er det en rekke institusjoner som ikke har tilbud innenfor fagområdene innovasjon og entreprenørskap. Gjennom implementering av kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning, skal innovasjons- og nyskappingskompetanse være integrert i alle fagområder på alle nivåer innen 2012. Det er derfor behov for å utvikle arbeidet med innovasjon og entreprenørskap i høyere utdanning, både som egne fag og integrert i øvrige utdanninger.

Entreprenørskap i høyere utdanning er fag og arbeidsformer det forskes på i økende grad.¹² Det har vært en gradvis framvekst av ulike typer litteratur om hvordan undervise i entreprenørskap. I tillegg har Ungt Entreprenørskap fått gjennomført utredninger fra blant annet Østlandsforskning og Nord-Trøndelagsforskning som har sett på effekten av egne opplæringsprogrammer og aktiviteter. Disse er nyttige for å videreutvikle Ungt Entreprenørskaps aktiviteter og for å øke forståelsen av effekten av entreprenørskapsopplæring i ut-

¹¹ En inkubator bidrar til å utvikle innovative bedrifter i en tidlig fase ved bruk av kompetanse og nettverk som inkubatoren har. Ofte tilbyr inkubatorer administrative tjenester og kontorleie.

¹² OECD 2009: Working Party on SMEs and Entrepreneurship (WPSMEE). Evaluation of programmes concerning education for Entrepreneurship. CFE/SME (2008)4/FINAL.

BOKS 2: NTNUs Entreprenørskole

NTNUs Entreprenørskole er et toårig masterstudium i teknologi innen entreprenørskap som kombinerer teori med praksis. På Entreprenørskolen gis man muligheter til å kommersialisere egne eller andres teknologibaserte forretningsidéer. To til fire studenter med ulike teknologibakgrunn jobber sammen i team. Gjennom Entreprenørskolen gis man muligheter til å skape egen arbeidsplass, og ca. 1/3 av studentene forsetter i egen bedrift etter endt studium. Studentene har et frivillig utenlandsopphold ved Boston University i sommersemesteret mellom 1. og 2. studieår hvor de får testet ut oppstartsprosjekter i et internasjonalt forretningsmiljø. Gjennom NTNU Entrepreneurship Center, Institutt for økonomi og teknologiledelse, Entreprenørskolens Alumniforening, Studentenes Linjeforening og Entreprenørskolens mentorprogram får man tilgang til et bredt internasjonalt nettverk innenfor forretningsutvikling, forskning og industri. Les mer: www.ntnu.no

danningen. Kunnskapsdepartementet har imidlertid fått innspill om at det er mangel på litteratur om ulike undervisningsmetoder i entreprenørskap og effektene av disse innenfor høyere utdanning. Det er også behov for mer kunnskap om hvordan entreprenørskap kan integreres i høyere utdanning.

Innovasjons- og nyskappingskompetanse skal være integrert i alle fagområder på alle nivåer i høyere utdanning innen 2012

2.3.1 Lærerutdanning

I læreplanverket for Kunnskapsløftet er det forventet at elever og lærlinger skal ha kompetanse knyttet til entreprenørskap. Derfor har Utdanningsdirektoratet siden 2006 årlig lyst ut om lag 2 mill. kr. til høyskoler og universiteter med lærerutdanning som fokuserer på:

- å utvikle studietilbud hvor opplæring i entreprenørskap integreres i *lærerutdanningen* med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy.
- å tilby etterutdanningskurs, hospiteringsordninger, utviklingsarbeid, erfaringsutveksling eller andre former for kompetanseutvikling for lærere og skoleledere i *grunnopplæringen*.

BOKS 3: Entreprenørskap for kunstfagstudenter

Universitetet i Agder tilbyr et 10 studiepoengs emne til kunstfagstudenter om entreprenørskap. Tilsvarende emne tilbys også for helsefag, humanister og for teknologer.

Målet med emnet er å kunne forstå en gründers hverdag gjennom å

- vite verdien av ideer, hvordan ideer kan bli til muligheter, og hva som skal til for å iverksette ideene og faktisk etablere en virksomhet
- skjønne hvordan egen faglighet kan danne grunnlaget for egen virksomhet og videre verdiskaping
- ha et bevisst forhold til betydningen av entreprenørskap for personlig utvikling og som samfunnsbygger

Emnet vil blant annet gi kunnskap om produkter, markeder og kunder. Emnet vil også gi kunstfagstudenter kompetanse om utvikling og igangsettning av nye kulturbaserte bedrifter. Studentene skal utvikle en forretningsplan for en ny bedrift med utgangspunkt i eget fagområde.

Les mer: www.uia.no

I 2009 kom det inn til sammen 23 søknader med et samlet søknadsbeløp på 8 mill kr, og direktoratet har tildelt midler til 13 av lærerutdanningsinstitusjonene. Søknadsmengden viser at det er et godt grunnlag for kompetanseutvikling innen entreprenørskap i regi av lærerutdanningsinstitusjonene. Kunnskapsdepartementet legger opp til å videreføre dette tiltaket.

Som ledd i oppfølgingen av St. meld. nr. 11 (2008–2009) *Læreren – Rollen og utdanningen*, skal allmennlærerutdanningen legges om. Det skal lages rammeplaner for ny lærerutdanning for grunnskolen. I den forbindelse vil det blant annet bli vurdert hvordan kvalifikasjonsrammeverket skal integreres i den nye lærerutdanningen, herunder kompetanse om innovasjon og nyskaping.

2.3.2 Immaterielle rettigheter

Endringer i arbeidstakeroppfinnelsesloven i 2002 (i kraft fra 1. januar 2003) ga universiteter og høyskoler rett til, under visse forutsetninger, å erverve rettigheter til patenterbare oppfinnelser fra sine ansatte. Loven likestiller nå faglig ansatte ved universiteter og høyskoler med ansatte hos andre arbeidsgivere. Hvis rettigheter overtas av arbeidsgiver, har den ansatte krav på vederlag.

Studenter som er tilsatt ved en institusjon, for eksempel som vitenskapelig assistent, omfattes av loven på lik linje med andre arbeidstakere. For studenter som ikke er tilsatt ved institusjonen, gjelder i utgangspunktet den alminnelige regel om at det er den eller de som har gjort oppfinnelsen, som selv har rett til å søke patent. Hvis institusjonen eller en tredjepart, for eksempel en bedrift som finansierer og/eller deltar i et forskningsprosjekt, skal ha rett til å overta oppfinnelsen, må det inngås avtale om dette mellom studenten og vedkommende institusjon eller tredjepart. Det er normalt ikke tilstrekkelig at avtale inngås mellom institusjonen og tredjepart, da en slik avtale ikke uten videre vil binde studenten¹³.

Utdanningsinstitusjonene, ansatte og studenter bør ha et bevisst forhold til hvilke rettigheter som gjelder og eventuelt behov for avtaler ved gjennomføring av konkrete prosjekter. I utdanningssituasjonen er dette særlig relevant der studenter gjennomfører prosjekter for næringslivet, for ansatte ved universiteter og høyskoler og mellom studenter i prosjektarbeid med kommersielt potensial. Utdanningsinstitusjonene bør på denne bakgrunn vurdere å utarbeide rutiner for hvordan studentene bedre kan informeres om immaterielle rettigheter.

« *Næringslivet og forskningsmiljøene har behov for kompetanse om immaterielle rettigheter, for beskyttelse av verdier og for strategisk bruk i forretningsutvikling*

Næringslivet og forskningsmiljøene har behov for kompetanse om immaterielle rettigheter, for beskyttelse av verdier og for strategisk bruk i forretningsutvikling. I dag er det et begrenset utdanningstilbud ved norske universiteter og høyskoler i immaterielle rettigheter. Kunnskapsdepartementet og Nærings- og handelsdepartementet ser behov for økt kompetanse om dette temaet.

Både Norges forskningsråd og universitetene har bedt Kunnskapsdepartementet om å utarbeide en nasjonal politikk for håndtering av immaterielle rettigheter. I St.meld. nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning* foreslår regjeringen at en skal vurdere

¹³ Andre relevante problemstillinger gjelder i ulike sammenhenger, f.eks. ved eksternfinansierte prosjekter, oppdragsforskning, prosjektsamarbeid med næringslivet, åndsverk, databaser m.v. Se nærmere om studenters opphavsrett, Complex 1/04: Opphavsrettslige problemstillinger ved universitetene og høyskolene.

BOKS 4: Utdanning i entreprenørskap for lærere og førskolelærere

Høgskolen i Bodø tilbyr flere entreprenørskapsstudier for utdanningssektoren sammen med flere ulike samarbeidspartnere. Dette omfatter i 2009 moduler som til sammen gir en årsenhet i entreprenørskap.

Et nytt studium er «inkubatorprosjektet» som utgjør de første 30 studiepoengene i årsenheten i entreprenørskap. Hensikten med det treårige prosjektet, er å sette i gang utviklingsarbeid på den enkelte skole gjennom at skolen definerer sitt eget innovasjonsmål, og at dette forankres både i skolens virksomhetsplan, strategiske utviklingsplan og i form av studiedeltakelse (3 semester) både av en lærergruppe og skoleledelse. Dette støttes opp av et rektornettverk mellom de deltakende skolene. Hele kollegiet på hver skole får

oppfølging og veiledning fra høgskolen og flere andre samarbeidspartnere.

Målene for studiet er å hjelpe skolene til å få økt forståelse for entreprenørskap som mål og metode for barn og unges opplæring, samt å sette fokus på hva det vil si å legge til rette for entreprenørielle og kreative læringsprosesser. Studiet bygger på en visjon om at det er mulig å utvikle aktive skoler og lokalsamfunn der barn og unge lærer å ta ansvar, utvikler evne til å ta initiativ, skaperevne og kreativitet, og i en meningsfull lærings situasjon. På sikt vil dette bidra til evne til nytenking, nyskaping og nyetableringer.

Les mer: www.hibo.no

behovet for å utforme nasjonale prinsipper for håndteringen av immaterielle rettigheter.

2.3.3 Kommersialiseringsaktivitet ved universiteter og høyskoler

Kommersialisering av forskningsresultater sikrer at forskningen kommer til nytte og anvendelse i samfunnet gjennom blant annet bedriftsetableringer, lisensiering og salg av teknologi. Slik kan forskningsbaserte ideer fra universiteter og høyskoler omarbeides til prosesser, tjenester eller varer som kan selges i et marked eller bidra til videreutvikling av eksisterende prosesser, tjenester eller varer.

«*Kommersialisering av forskningsresultater sikrer at forskningen kommer til nytte og anvendelse i samfunnet*»

Endringene i arbeidstakeroppfinnelsesloven i 2002 førte til behov for omstilling ved utdanningsinstitusjonene, og universitetene har etablert egne teknologioverføringskontorer (TTO-er) som skal bidra til kommersialisering av forskningsresultater. Enkelte høyskoler har også startet samarbeid for å få et slikt apparat på plass. TTO-ene er i hovedsak rettet mot kommersialisering av forskningsresultater fra ansatte, men jobber også i ulik grad opp mot studenter.

En rekke departementer¹⁴ bevilger midler til FORNY-programmet (Kommersialisering av FoU-resultater) i Norges forskningsråd. Programmet har som hovedmål å øke verdiskapingen i Norge gjennom å bidra til kommersialisering av forskningsresultater fra offentlig finansierte forskningsinstitusjoner. I 2009 er FORNY-programmet evaluert¹⁵. Evalueringen viser at programmet har lyktes i å fokusere på ideer og kommersialiseringsprosjekter som i stor grad er FoU-intensive og innovative. Evalueringen konkluderer med at til tross for dette er resultatene beskjedne i forhold til FORNY-programmets intensjon. Det er få bedrifter som har vokst seg store, og få bedrifter med et betydelig vekstpotensial sammenlignet med internasjonale eksempler. Konklusjonen er at det er behov for et program som støtter kommersialisering av forskningsresultater. Forventningene bør være realistiske, men ambisjonsnivået bør være høyt, særlig hvis en tenker kommersialisering i bredere forstand enn bedrifter og lisenser. Av evalueringen framkommer det at det generelt har gått betydelige midler til studentmobiliserende tiltak, med et langsiktig perspektiv på kommersialisering av forskningsresultater.

For å tilrettelegge for økt kommersialisering av forskningsresultater vil regjeringen innrette en ny satsing på kommersialisering som oppfølging av FORNY-programmet, i tråd med St.meld. nr. 30 (2008–2009) *Klima for forskning*.

¹⁴ Nærings- og handelsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Kunnskapsdepartementet, Fiskeri- og kystdepartementet og Landbruk- og matdepartementet.

¹⁵ NIFU STEP Rapport 19/2009.

BOKS 5: Master of Science in Business Creation and Entrepreneurship

Universitetet i Tromsø tilbyr Master of Science in Business Creation and Entrepreneurship. Dette er et toårig masterprogram som gjennomføres i samarbeid med Chalmers tekniske høgskole i Göteborg. Som del av masterprogrammet undervises det i immaterielle rettigheter.

Målet ved studiet er:

- Etablere kunnskapsbaserte bedrifter gjennom tverrfaglig arbeid. Teknologisk, økonomisk, ledelses- og juridisk kompetanse brukes for å etablere forståelse for innovasjoner, produkter og markedsmuligheter på ulike områder og hvordan samspillet mellom disse kan utnyttes.
- Kunnskap om regionale innovasjonssystemer og regelverk.
- Effektiv håndtering av småskala prosjekter innenfor korte tidsrammer og med høyt vekstpotensial.
- Administrere og lede komplekse innovasjonsprosesser og team knyttet til forskning, markedsorientering og produktutvikling.
- Forretningsforståelse innenfor bioteknologi eller telemedisin.

Les mer: www.uit.no

2.3.4 Studenter om entreprenørskap i utdanningen

Innovasjon Norge og Norges forskningsråd har i 2009 gjennomført en undersøkelse blant studenter om deres kunnskap, holdninger, motivasjon og barrierer i forhold til entreprenørskap¹⁶. Undersøkelsen viser at studentene er ivrige etter å starte nye bedrifter og har konkrete ideer som de ønsker å realisere. Om lag halvparten av de spurte ønsker å starte egen bedrift. Å drive egen virksomhet gir status og frihet, mener studentene. Hovedmotivasjonen for å starte egen bedrift er å få drive med noe de brenner for. Mulighetene for å tjene mye penger er ikke vurdert som en spesielt motiverende faktor.

Studenter som har hatt entreprenørskap som en del av utdanningen skiller seg positivt ut med at nesten dobbelt så mange har konkrete planer om å starte egen bedrift sett i forhold til studenter generelt. Det framkommer likevel at ganske få har fått et slikt tilbud.

Studentene vurderer mangel på finansiering som største hindring for å starte egen virksomhet. Redsel for å gå konkurs og manglende kunnskap om entreprenørskap er også opplevde hindringer. Undersøkelsen viser at flere mannlige enn kvinnelige studenter sier de har kunnskap om entreprenørskap, og kvinnelige studenter ser flere hindringer enn mannlige. Om man er oppvokst i sentrale strøk eller i distrikt, har liten betydning for kunnskap, holdninger, motivasjon eller hindringer for å etablere en bedrift.

Rambøll Management AS gjennomførte i 2007 en undersøkelse av unge etablereres kompetansebehov og hvordan Innovasjon Norges tjenester er tilpasset dette. Her framkommer det blant annet at unge etablerere ofte har behov for:

- Strategisk oppfølging gjennom hele etablererprosessen
- Kompetanse innen temaer som forretningsplanutvikling og markedsføring
- Bedriftsrettet nettverk
- Oppfølging fra sosialt nettverk og familie
- Økonomiske støtteordninger og velferdsordninger

Undersøkelsen trekker også fram at ettersom det nå satses sterkt på entreprenørskap i utdanningen, vil det kreve mer av virkemiddelapparatet (Innovasjon Norge) og rådgivningstjenesten i kommuner og fylkeskommuner i framtiden for å bedre overgangen fra studier til en tilværelse som bedriftsetablerer.

2.4 Grunnopplæringen

Entreprenørskap i grunnopplæringen er omtalt i læreplanverket for Kunnskapsløftet. I generell del, prinsipper for opplæringen og i læreplaner er entreprenørskap nedfelt både for grunnskole og videregående opplæring. For nærmere beskrivelse av dette, se den forrige strategiplanen *Se mulighetene og gjør noe med dem!* Oppfølging av Kunnskapsløftet er et pågående arbeid, og i perioden 2006–2011 gjennomføres det en forskningsbasert evaluering av Kunnskapsløftet. Evalueringen skal belyse og dokumentere i hvilken grad utfordringene for grunnopplæringen og intensjonene med reformen følges opp og gir resultater i praksis.

Den brede tilnærmingen til entreprenørskap i utdanningen som ligger til grunn for handlingsplanen, gjør at det er vanskelig å kartlegge omfanget av entreprenørskap i grunnopplæringen. Rapporter og eksempler viser imidlertid at det er en økende interesse for entreprenørskap i opplæringen, og at det undervises i entreprenørskap på mange ulike

¹⁶ Perduco 2009: Studentundersøkelse 2009, Utarbeidet for Norges forskningsråd og Innovasjon Norge.

BOKS 6: Ungt Entreprenørskap

Ungt Entreprenørskap (UE) er en privat tilbyder av entreprenørskapsopplæring i Norge. Aktiviteten i UE har vokst kraftig etter at organisasjonen ble etablert i 1997, og UE tilbyr programmer for samtlige utdanningstrinn – fra barnehage til høyere utdanning.

UE er en del av et stort internasjonalt nettverk som bygger på samme læringsplattform. Særlig i Europa er det et bredt samarbeid mellom 40 land som er medlem av Junior Achievement – Young Enterprise Europe (JA-YE Europe). Dette gir muligheter til å gi unge mennesker erfaring med og forståelse for betydningen av kontakt på tvers av landegrenser.

UE har fem kriterier som ligger til grunn for å identifisere og kvalitetssikre programmer som fremmer elevers og studenters entreprenørskapskompetanse: De skal fremme kreative prosesser, de skal baseres på elevaktiv læring, de skal være tverrfaglige, de skal styrke samarbeid skole – lokalsamfunn, og de skal ha fokus på å fremme økonomisk, sosial eller kulturell verdiskaping.

UEs programmer kan deles inn i 3 kategorier:

1. Idéverksteder

Gründercamp for ungdomsskole, videregående skole og høgskole og SMART for mellomtrinnet i grunnskolen. Programmene gjennomføres i samarbeid med lokalt nærings- og arbeidsliv. Programmene trener elever og studenter i kreative prosesser og bevisst-

gjør i forhold til innovasjon og verdiskaping.

2. Bedriftsetablering

- Elevbedrift – ungdomsskole
- Ungdomsbedrift – videregående skole
- Studentbedrift – høgskole og universitet

Det er en progresjon i hva elever og studenter tilegner seg av etablererkompetanse gjennom de tre bedriftsprogrammene. Bedriftsprogrammene gjennomføres i samarbeid med lokalt nærings- og arbeidsliv. Alle ungdomsbedrifter og studentbedrifter har egne mentorer fra næringslivet. Jenter og Ledelse, Enterprise without Borders og Inkluderende Arbeidsliv er støtteprogrammer som elever i ungdomsbedrifter kan være med på. KAN-programmet (kvinner, ambisjoner og nettverk) er et tilbud til de som driver studentbedrifter.

3. Arbeidsliv og næringsutvikling

Programmene tar for seg temaer som ressurser og muligheter, grunnleggende forståelse for verdiskaping, yrker og karrieremuligheter og beslutningsprosesser. Programmene varierer fra 5 til 10 timer med veileder fra lokalt arbeids- og næringsliv som belyser temaene. Vårt Lokalsamfunn, SikkSakk Europa, Økonomi og karrierevalg, Fra utdanning til jobb er eksempler på klassebaserte programmer.

Les mer: www.ue.no

måter. Ett eksempel er at det høsten 2007 ble opprettet et nytt programfag i videregående opplæring for *entreprenørskap og bedriftsutvikling*.

Arbeid med entreprenørskap er forankret i læreplanverket for hele grunnopplæringen. Kunnskapsdepartementet vil her særskilt trekke fram at entreprenørskap kan være et særlig godt virkemiddel i fag- og yrkesopplæringen for å øke motivasjon og bedre gjennomføringen for elevene, ved at det synliggjør ulike karrieremuligheter og relevans for senere yrkesliv. Innenfor fag- og yrkesopplæringen har satsingen på entreprenørskap ikke kommet like langt som innenfor øvrige deler av videregående opplæring. Kunnskapsdepartementet legger derfor opp til å styrke satsingen innenfor fag- og yrkesopplæringen.

Ungt Entreprenørskap er en organisasjon som arbeider med entreprenørskap i utdanningen, se boks 6. Ungt Entreprenørskap rapporterer om sine ulike aktiviteter som omfatter alle nivåer i utdanningen, se figur 1.

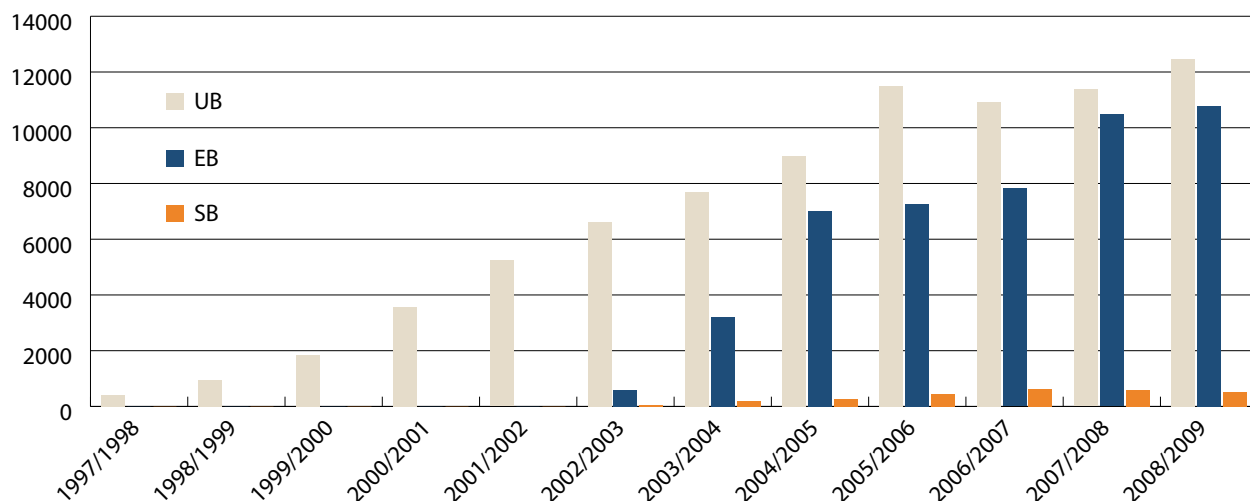
Figur 1 viser at det har vært en stor økning i antallet elever og skoler som har deltatt i Ungt Entreprenørskaps programmer siden organisasjonen ble

etablert i 1997. Elev- og ungdomsbedrift er Ungt Entreprenørskaps mest utbredte programmer, med i alt 22 000 deltakende elever i 2008/2009.

Ungt Entreprenørskap arbeider med utvikling av sine undervisningsprogrammer, og utarbeider programplan for sitt arbeid. Programplanen for 2010–2014 er presentert.

Kunnskapsdepartementet, Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet synes det er lovende at jenter dominerer stillingene som daglig leder og i styrer i Ungt Entreprenørskaps Ungdomsbedrifter. I den neste fireårsperioden vil Ungt Entreprenørskap samle erfaringer fra programmet «*Jenter og ledelse*,» med mål om å gjøre ordningen landsomfattende.

I mai 2009 arrangerte Kunnskapsparken i Bodø konferansen INOVUS. I den forbindelse ble det utlyst en konkurranse hvor skolene ble invitert til å sende inn beskrivelse av sine utdanningstilbud i entreprenørskap. De 31 innspillene som kom inn viser et mangfold i måter å integrere entreprenørskap i opplæringen. Tabell 2 gir en kortfattet beskrivelse av tre av de innsendte bidragene.

Figur 1 viser utviklingen i «bedriftsprogrammer» elevbedrift (EB) for grunnskolen, ungdomsbedrift (UB) for videregående skole og studentbedrift (SB) for høyere utdanning. Kilde: Ungt Entreprenørskap.

Ut fra rapportering, eksempler og innspill til handlingsplanen ønsker Kunnskapsdepartementet å videreutvikle arbeidet med entreprenørskap i grunnopplæringen gjennom oppfølgingen av Kunnskapsløftet. I dette arbeidet er tilgang på læremateriell, gode eksempler på innhold og arbeidsmåter og kompetanseutvikling hos lærere temaer Kunnskapsdepartementet vil legge vekt på framover.

Regjeringen er særskilt opptatt av å styrke rekrutteringen til realfag. Entreprenørskap er et spennende fagområde som muliggjør mange ulike arbeidsformer som kan fremme motivasjon og engasjement rundt realfag.

Innenfor grunnopplæringen er det også behov for bedre dokumentasjon av hvilke effekter opplæring i entreprenørskap gir.

2.5 Fagskoler

Fagskolene har krav om å tilby yrkesrettet utdanning. I fagskoleutdanning vil derfor kompetanse om entreprenørskap være relevant både som eget fagområde og integrert i andre fag. Det er allerede godkjent en utdanning i «Etablering, innovasjon og entreprenørskap». De fleste som tar mesterbrev utdanner seg ved en fagskole. Disse vil i stor grad kunne starte egen virksomhet eller bli ledere i eksisterende bedrifter.

1. januar 2010 overtar fylkeskommunene ansvar for drift og finansiering av fagskolene. Det vil derfor framover være opp til fylkeskommunene å prioritere entreprenørskap i opplæringen ved fagskoler i tråd med nasjonale, regionale og lokale kompetansebehov.

2.6 Samarbeid mellom utdanning og arbeids- og næringsliv

Ved opplæring i entreprenørskap er kontakten mellom utdanning og arbeids- og næringslivet viktig, og regjeringen ønsker å stimulere til slik kontakt. Personer som selv er entreprenører eller som på annen måte har god kjennskap til entreprenørskap i praksis bør i større grad trekkes inn som undervisningsressurser. For eksempel har det lenge eksistert en ordning for professor II-stillinger i høyere utdanning, og i St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* åpner regjeringen for tilsvarende lektor II-stillinger i videregående skole. Dette er allerede prøvd ut som ledd i oppfølgingen av regjeringens strategi for miljøvennlig vekst i de maritime næringer, «Stø kurs». Det er i 2008 og 2009 blitt tildelt midler for å tilrettelegge for økt bruk av professor II- og lektor II-stillinger innen maritim utdanning.

Organisasjonen Ungt Entreprenørskap har inngått samarbeidsavtaler med aktører fra næringsliv og flere av næringslivets organisasjoner (blant annet NHO og HSH). Samarbeidet har blant annet ført til at flere bedrifter og offentlige institusjoner har gitt de ansatte mulighet til å bruke arbeidstid til å være mentorer for elever som deltar i utdanning i entreprenørskap. Universiteter og høyskoler samarbeider også aktivt med næringslivet regionalt og nasjonalt om utvikling av utdanningstilbud og kommersialiseringsaktivitet. Regjeringen forvalter en rekke programmer som skal stimulere til lokale og regionale samarbeidsprosjekter mellom utdanning og næringsliv, blant annet Norwegian centers

SKOLE	PROSJEKT
Alnes skule, Giske kommune i Møre- og romsdal fylke.	I 1.–4. klasse tok skolen utgangspunkt i programmet MiniREAL. Elevene fikk introduksjon om oppbyggingen av kommunene og lokalmiljøet. Elevene bygde deretter opp modeller av sitt eget lokalmiljø, og det ble stemt fram at alle skulle flytte inn i «Rekeby». I Rekeby ble arbeidsplasser skapt, stillinger utlyst og besatt. Økonomien måtte på plass og det ble etablert «Rekekroner». Elevene hadde møter med banken og ordføreren ga alle innbyggerne 100 rekekroner dersom de ville bosette seg og bidra til fellesskapet. Utvikling av bedriftene, innkjøp og økonomi var etter hvert store utfordringer. Varer og tjenester ble produsert og stilt ut på den store markedsdagen.
Gløppen ungdomsskole, Gløppen kommune i Sogn- og fjordane fylke.	I faget natur, kultur og media EB samarbeider skolen tett med næringslivet og offentlige aktører i regionen om gjennomføring av en rekke prosjekter. Blant annet utvikling av innhold til GeoAtlas, artikler til lokalavisen og fugletelling for Fylkesmannen.
Tiller videregående skole i Trondheim kommune i Sør-Trøndelag fylke.	Skolen deltar i et toårig prosjekt «Fra ord til handling», hvor målet er å øke gjennomføringsgraden og læringsresultatet gjennom å øke elevenes motivasjon og mestring ved hjelp av entreprenørskap som tverrfaglig strategi. Elevene skal i større grad ha mulighet til å arbeide med virkelighetsnære, praktiske problemstillinger i en sosial kontekst. Det er tett samarbeid med næringslivet gjennom blant annet mentorbedrifter. Skolen satser også på systematisk opplæring av lærere og samarbeider med eksterne kompetansemiljøer om faglig veiledning og kursing, samt analyse og dokumentasjon av effekt.

Tabell 2: Eksempler på prosjekter i entreprenørskap i grunnopplæringen.

of ekspertise (NCE)¹⁷, Virkemidler for regional innovasjon (VRI)¹⁸, Brukerstyrt innovasjonsarena (BIA)¹⁹ og nærings-ph.d.

« Personer som selv er entreprenører eller som på annen måte har god kjennskap til entreprenørskap i praksis bør i større grad trekkes inn som undervisningsressurser

I St.meld. nr. 44 (2008–2009) *Utdanningslinja* foreslår regjeringen flere tiltak som skal bidra til et mer strukturert og forpliktende samarbeid mellom utdanning og arbeids- og næringsliv, blant annet gjennom bedre mulighet for mobilitet på tvers av sektorene for både studenter og undervisere. Et viktig tiltak er opprettelse av råd for samarbeid mellom statlige universiteter og høyskoler og arbeidslivet (RSA) og utviklingen av strategier for samarbeid.

2.7 Innovasjon og regional utvikling

Internasjonal forskning viser at nye bedrifter står for en stadig større andel av sysselsetting, innovasjon og verdiskaping. Regjeringen ønsker at elever og studenter skal få lære om entreprenørskap uavhengig av hvor de bor eller studerer. I St.meld. nr. 25 (2008–2009) *Lokal vekstkraft og framtidstru* er arbeidet med entreprenørskap delt i innsats på fire hovedområder: Kultur for entreprenørskap, veiledning og økt kompetanse, finansieringsordninger for bedrifter i tidlig fase og infrastruktur, tilrettelegging og nettverksarbeid. Kommunal- og regionaldepartementet legger særlig vekt på å stimulere til entreprenørskap blant unge og ser på entreprenørskap i utdanningen som en hovedstrategi for dette.

Økt fokus på entreprenørskap er også en sentral del av innovasjonsløftet under regjeringens reviderete nordområdestrategi *Nye byggesteiner i Nord*.

I dag er kvinner underrepresentert som etablerte og i ledende posisjoner i næringslivet. Dette er også bakgrunnen for at myndighetene særskilt ønsker å fremme kvinners posisjon i næringsliv og som entreprenører. I 2008 la regjeringen derfor fram *Handlingsplan for meir entreprenørskap blant kvinner*, med mål om en kvinneandel på 40 prosent blant nye entreprenører innen 2013.

¹⁷ www.innovasjon Norge.no

¹⁸ www.forskningsradet.no/vri

¹⁹ www.forskningsradet.no/bia

BOKS 7: Entreprenørskapssatsing i Sogn og Fjordane

Ett av Sogn og Fjordane fylkeskommunes hovedsatsingsområder i fylkesplanen er entreprenørskap og nyskaping. Høgskolen i Sogn og Fjordane samarbeider med fylkeskommunen om utvikling av opplæringstilbud i entreprenørskap. Eksempler på utviklingsprosjekter ved høgskolen er:

- Etablering av studentbedrifter på alle avdelinger
- Etablering av nytt 3-årig studium i «Handverk og design med vekt på entreprenørskap»
- Entreprenørskap i barnehagen – utviklingsprosjekt i to barnehager

I lærerutdanningen er entreprenørskap lagt inn som tverrfaglig tema i utdanningen. Dette gjelder både allmennlærer- og førskolelærerutdanning og Praktisk- pedagogisk utdanning (PPU). Høgskolen har også utviklet flere videreutdanningstilbud. Alle studietilbudene benytter verktøyet REAL og erfaringsbasert læring. REAL er et amerikansk erfaringsbasert og elevaktivt pedagogisk verktøy i entreprenørskap, som Høgskolen i Sogn og Fjordane har oversatt og tilpasset norske forhold i samarbeid med skoler og barnehager. Høgskolen har utviklet materialet for barnehage, grunnskole, høyere utdanning og lokalsamfunn. Materialet inneholder øvinger/aktiviteter med vekt på kreativitet og kreative prosesser, gruppeprosesser og kommunikasjon, lokalsamfunnskunnskap, økonomi, budsjett og regnskap og markedsføring/salg.

En rapport fra Østlandsforskning²⁰ viser at entreprenørskap i utdanningen er viktig for å nå sentrale mål i distrikts- og regionalpolitikken. Rapporten viser at:

- Ungdomsskoleelever som blir involvert i det lokale samfunnslivet gjennom for eksempel elevbedrift og praksisopphold, har høyere sannsynlighet for å ønske å bosette seg på hjemstedet enn elever som ikke har deltatt i slike program.
- Sannsynligheten for å bosette seg på hjemstedet etter endt utdanning er høyere blant elever på videregående skole som har deltatt i entreprenørskapsopplæring.
- Entreprenørskap i skolen bidrar til å styrke unge menneskers kjennskap til behov og muligheter i lokalmiljøet, og dermed også tilhørigheten til hjemstedet.

- Lokale forbilder kan bli synliggjort gjennom undervisning i entreprenørskap.
- Ved at næringslivet får profilert seg i utdanningene kan ungdom stimuleres til å velge utdanninger det er behov for i lokalt næringsliv.

Evalueringen av den forrige strategiplanen for entreprenørskap i utdanningen viser at det er regionale forskjeller i andelen elever og lærere som deltar i entreprenørskapsaktiviteter. Nordland, Oppland, Oslo, Sogn og Fjordane, Telemark og Østfold har aktivitet over gjennomsnittet. Fylkeskommunene rapporterer årlig til Kommunal- og regionaldepartementet om bruk av midler til regional utvikling. Rapporteringen viser at det er stor variasjon mellom fylkene når det gjelder satsing på entreprenørskap i utdanningen og i bruken av disse midlene.

2.8 Virkemidler for unge etablerere

En viktig del av begrunnelsen for å satse på undervisning i entreprenørskap er at det er ønskelig at flere kan etablere egen virksomhet eller delta aktivt i innovasjons- og entreprenørskapsprosesser i arbeids- og næringslivet. Det er viktig at studenter som ønsker å starte opp bedrift i forbindelse med studier eller etter endt utdanning tilbys en helhetlig oppfølging og et godt tjenestetilbud.

« Det er ønskelig at flere kan etablere egen virksomhet eller delta aktivt i innovasjons- og entreprenørskapsprosesser i arbeids- og næringslivet »

Bedriftsetablering er en lang prosess fra idé til etablering og vekst i markedet. Prosessen krever ofte erfaring, nettverk, kapital og kompetanse. For studenter som har potensial for etablering av egen virksomhet, finnes det i dag flere tilbud i regi av det offentlige og av organisasjoner. Undersøkelser²¹ viser at det eksisterer et mangfold av tilbud for etablerere i idé- og oppstartsfasen, blant annet i regi av Ungt Entreprenørskap, START-Norge, lokale etablerersentra, SIVA, Innovasjon Norges distriktskontorer, kommuner og fylkeskommuner. Eksempler på tilbud rettet mot etablerere er satsingen på å bygge opp førstelinjetilbud i kommuner.

20 ØF-rapport 10/2008

21 Blant annet Rambøll Mangement 2007: Evaluering av unge etablereres kompetansebehov.

Samhandling mellom akademia og etablert næringsliv er nødvendig for å forberede tilværelsen som gründer. Møteplasser og arenaer som Connect Norge²² er derfor viktige for å koble studenter og gründere til etablert næringsliv.

« *For studenter som har potensial for etablering av egen virksomhet, finnes det i dag flere tilbud i regi av det offentlige og av organisasjoner*

Innovasjon Norge har en helhetlig tilnærming til entreprenørskap som en prosess og legger særlig vekt på å utvikle et tjenestetilbud rettet mot utvalgte gründere og unge bedrifter med vekst- og lønnsomhetspotensial. Den siste tiden er det introdusert flere nye tjenestetilbud i fasene mellom etablering og markedsintroduksjon/vekst.

Eksempler på tjenester fra Innovasjon Norge:

- NyVekst – tilskudd til nyetablerte bedrifter med vekstpotensial. Ordningen er avgrenset til det distriktpolitiske virkeområdet.
- Inkubatorstipend og etablererstipend til gründere med vekstpotensial i hele landet.
- Høyvekstprogrammet – skreddersydd tilbud til topp- og vekstetablerere i form av kompetanse, nettverk og rådgiving.
- Gjennomgående satsing på unge, med enkelte særskilte virkemidler rettet mot yngre etablerere, som for eksempel Emax Nordic (se boks 8).

I 2007 igangsatte Innovasjon Norge tre piloter for å utvikle en mentorordning/rådgivningstjeneste for unge etablerere. Følgeevalueringen av pilotene viser et generelt sterkt behov for individuell rådgiving og oppfølging, og at dette er spesielt nyttig i vekstfasen²³.

SIVA²⁴ er et statlig eid foretak som arbeider for å skape sterke verdiskapingsmiljø gjennom etablering og forbedring av nasjonal infrastruktur for nyskaping og innovasjon. Herunder finner vi blant annet næringshager, inkubatorer og kunnskaps-parker.

- Næringshager tilbyr infrastruktur og utviklingsmiljøer til bedrifter. Samlokalisering av små foretak i et profesjonelt, faglig og sosialt miljø skal bidra til vekst.

²² <http://www.connectnorge.org/>

²³ Mentorpiloter Innovasjon Norge 2008/2009, Sluttevaluering, Juni 2009.

²⁴ Selskapet for industrivekst SF.

BOKS 8: Emax Nordic

Emax Nordic er en entreprenørskapskonferanse der 200 av de fremste entreprenørene mellom 18 og 25 år fra de nordiske landene samles. Formålet er at unge mennesker som har vist en spesiell interesse for entreprenørskap i utdanningen eller på fritiden, får tilbud om inspirasjon, kunnskap og nettverk i et internasjonalt miljø. Deltagerne ser på seg selv som framtidige entreprenører, bidragsytere i entreprenørskapsprosesser eller som framtidig bedriftsledere.

På denne konferansen er det individet som stimuleres. Deltakerne blir trent i å samarbeide med andre, bygger selvtillit og blir kjent med egne styrker og svakheter. Alle deltakerne håndplukkes gjennom søknad og et personlig intervju.

Innovasjon Norge er partner i et Nordisk samarbeid med Undervisningsministeriet og Selvstændighetsfonden i Danmark, Arbets- och Näringsministeriet i Finland, Tillväxtverket (tidligere NUTEK) i Sverige og Nordisk Ministerråd, som tilsammen er ansvarlig for konferansen.

- Inkubatorer tilbyr faglig rådgiving, kompetansenettverk og husleie tilpasset den økonomiske evnen til bedriften i oppstartsfasen. Inkubatorene er lokalisert i forskningsparker ved universitetene og kunnskapsparker ved høyskolene. SIVA har også en distribuert inkubatorløsning som skal gi gründere utenfor de etablerte inkubatorene et tilsvarende tilbud.

3 Tiltak for å styrke entreprenørskap i utdanningen

Målet med handlingsplanen er å styrke kvaliteten på og omfanget av entreprenørskapsopplæring på alle nivåer og fagområder i utdanningssystemet. Norge skal være ledende internasjonalt innenfor entreprenørskap i utdanningen. For å nå dette målet fremmes det her tiltak som skal bidra til å styrke arbeidet med entreprenørskap i utdanningen.

Tiltak 1: Implementere kvalifikasjonsrammeverket for høyere utdanning

Kunnskapsdepartementet fastsatte kvalifikasjonsrammeverk for høyere utdanning i brev 20. mars 2009 som en oppfølging av Bolognaprosessen og European Qualifications Framework. Dette gir overordnede føringer for studentenes samlede læringsutbytte etter endt utdanning. Kvalifikasjonsrammeverket fastslår at utdanningene på alle nivåer skal bidra til innovasjon og nyskapingskompetanse. Universitetene og høyskolene skal innen 2012 revidere studieplanene innenfor alle fagområder slik at læringsutbyttet synliggjøres, blant annet med hensyn til innovasjon og nyskaping.

Tiltak 2: Opprette studieplasser for entreprenørskap og innovasjon i høyere utdanning

I revidert nasjonalbudsjett for 2009 ble det opprettet 3000 nye heltidsstudieplasser og 800 studieplasser til etter- og videreutdanning. For å øke omfanget og bredden i utdanningen i entreprenørskap har Kunnskapsdepartementet i tildelingen av disse studieplassene lagt vekt på at entreprenørskap skal prioriteres. I disponeringen av de 3000 nye studieplassene forutsettes det at entreprenørperspektivet søkes innarbeidet i nyopprettede studieplasser og tilbud hvor dette er relevant. I disponeringen av

studieplasser til etter- og videreutdanning forutsettes det at institusjoner med undervisningstilbud i entreprenørskap prioriterer videreutdanningstilbud innenfor dette fagfeltet.

Tiltak 3: Utlyse midler til å utvikle utdanningstilbud i entreprenørskap og innovasjon ved universiteter og høyskoler

For å stimulere til utvikling av flere utdanningstilbud og nye undervisningsformer innenfor entreprenørskap og innovasjon, vil det i 2010 bli utlyst stimuleringsmidler til utvikling av utdanningstilbud ved universiteter og høyskoler. Utlysningen vil bli sett i sammenheng med implementeringen av kvalifikasjonsrammeverket. Det vil bli lagt vekt på å få fram gode eksempler på hvordan entreprenørskap kan integreres i ulike typer utdanning, kompetanseheving hos faglig personale, tverrfaglig samarbeid mellom avdelinger og fakulteter ved institusjoner, samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og samarbeid med næringslivet. Det vil også legges vekt på at erfaringene fra utviklingsarbeidet blir delt med andre relevante aktører.

Tiltak 4: Utlyse midler til å utvikle nye utdanningstilbud om immaterielle rettigheter

Immaterielle rettigheter utgjør en stadig større del av bedriftenes kapital og er viktig i bedrifters forretningsstrategier. Derfor vil det være nødvendig med økt kompetanse på området blant framtidens etablerere og arbeidstakere. Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet vil i 2009 sammen lyse ut om lag 2 mill. kr. som en-

gangsmidler rettet mot universiteter og høyskoler, slik at de kan starte nye eller videreutvikle eksisterende utdanningstilbud på området. Tiltaket er en oppfølging av St.meld. nr. 7 (2008–2009) *Et nyskape og bærekraftig Norge*. Oppfølgingen innebærer også en styrking av møteplasser på feltet.

Tiltak 5: Utlyse midler til etterutdanning i entreprenørskap for lærere

I læreplanverket for Kunnskapsløftet er det forventet at elever og lærlinger skal ha kompetanse knyttet til entreprenørskap. Derfor har Utdanningsdirektoratet siden 2006 årlig lyst ut om lag 2 mill. kr. til høyskoler og universiteter med lærerutdanning som fokuserer på:

- å utvikle studietilbud hvor opplæring i entreprenørskap integreres i *lærerutdanningen* med fokus på pedagogiske prinsipper og egnede verktøy.
- å tilby etterutdanningskurs, hospiteringsordninger, utviklingsarbeid, erfaringsutveksling eller andre former for kompetanseutvikling for lærere og skoleledere i *grunnopplæringen*.

Kunnskapsdepartementet legger opp til å videreføre dette tiltaket, og vil oppfordre institusjonene som tilbyr lærerutdanning for fag- og yrkesopplæring til å søke.

Tiltak 6: Følge opp evalueringen av ingeniørutdanningene og revidere rammeplan for ingeniørfag

Kunnskapsdepartementet ønsker økt fokus på entreprenørskap innenfor realfag og teknologiske fag. I 2008 evaluerte NOKUT ingeniørutdanningene ved høyskolene. Hovedkonklusjonen var at ingeniørutdanningen gjennomgående er god, men evalueringen pekte også på en rekke utfordringer. Blant disse kan nevnes utdanningenes relevans for arbeidslivet, lav rekruttering og høyt frafall. Som oppfølging har utdanningsinstitusjonene laget lokale handlingsplaner for sine respektive utfordringer.

Kunnskapsdepartementet vil følge opp på nasjonalt nivå, blant annet ved å sette ekstra fokus på rekrutteringsutfordringer. I tillegg vil departementet ta initiativ til en revidering av rammeplanen for

2- og 3-årig ingeniørutdanning. Dette arbeidet skal både følge opp tilbakemeldingene fra evalueringen og tilpasse rammeplanen til kvalifikasjonsrammeverket, herunder hvordan innovasjon og nyskaping kan integreres i nye rammeplaner.

Tiltak 7: Synliggjøre entreprenørskap i Nærings-ph.d.-ordningen

Som del av regjeringens satsing på samarbeid mellom utdanning og arbeids- og næringsliv, eksisterer i dag ordningen Nærings-ph.d. Ordningen er et samarbeid mellom Nærings- og handelsdepartementet og Kunnskapsdepartementet. Gjennom Norges forskningsråd delfinansierer departementene ordinære doktorgradsutdanninger hvor en stipendiat er ansatt i en bedrift, og hvor problemstillingen kandidaten jobber med har klar relevans for bedriften. Bedrifter som inngår avtale om Nærings-ph.d., får et årlig økonomisk tilskudd fra Norges forskningsråd tilsvarende 50 pst. av stipendiatsatsen i tre år.

Nærings-ph.d.-ordningen er åpen for *alle* typer doktorgradsutdanninger, også stipendiater som forsker innen entreprenørskapsfeltet eller forskere i nystartede bedrifter. Bedrifter kan for eksempel ansette en stipendiat for å få mer kunnskap rundt entreprenørskaps- og innovasjonsprosesser i bedriften, hvordan bedriftens arbeid med idéutvikling og knoppskyting kan forbedres, og hvordan entreprenørskap og innovasjon kan bidra til å styrke bedriftens konkurransevne.

Nærings- og handelsdepartementet vil i sitt tildelingsbrev til Norges Forskningsråd understreke at ordningen Nærings-ph.d. også rommer entreprenørskapsrelaterte forskerutdanninger.

Tiltak 8: Gjennomgå rapporteringsindikatorer for entreprenørskap og innovasjon fra universiteter og høyskoler

For å bedre rapporteringsrutiner for entreprenørskap i høyere utdanning er det behov for en gjennomgang av rapporteringsindikatorer for universitetene og høyskolene for å klargjøre kriterier og bedre synliggjøre entreprenørskapsaktiviteter. Det er behov for en enhetlig forståelse av hva som kan rapporteres som undervisning i entreprenørskap i høyere utdanning. Kunnskapsdepartementet vil igangsette dette arbeidet i løpet av 2009.

Tiltak 9: Følge opp Kunnskapsløftet

For å utvikle kvaliteten og omfanget på opplæring i entreprenørskap i grunnskolen og videregående opplæring, skal oppfølgingen av Kunnskapsløftet videreutvikles. Det er behov for veiledning i hvordan det kan arbeides med entreprenørskap i ulike fag. Entreprenørskapssidene på *Skolenettet.no* skal videreutvikles. Nettstedet for entreprenørskap skal også omfatte en «ressursbank» med gode eksempler på undervisningsopplegg for entreprenørskap. Utdanningsdirektoratet er ansvarlig for oppfølgingen.

Entreprenørskap er omtalt under tilpasset opplæring og arbeidsmåter i veiledning om lokalt arbeid med læreplaner. Entreprenørskap skal også inkluderes i nye veiledninger til læreplaner for fag der dette er relevant. Utdanningsdirektoratet er ansvarlig for utvikling og kvalitetssikring av veiledningene til læreplaner for fag. Veiledningene publiseres på *www.skolenettet.no*. I veiledningene til blant annet matematikk og naturfag vil det bli pekt på hvordan entreprenørskap kan brukes i de to fagene. Entreprenørskap i opplæringen der realfaglige emner inngår kan gi elevene økt motivasjon ved at det skapes større forståelse og legges opp til mer praktisk bruk av fagene. Det er også et viktig element at entreprenørskap legger vekt på det nyskapende og kreative i realfagene. I den videre realiseringen av veiledningene til læreplaner for disse fagene vil Nasjonalt senter for matematikk i opplæringen (Matematikksenteret), Nasjonalt senter for naturfag i opplæringen (Naturfagsenteret) og de regionale vitensentrene ha sentrale roller.

Tiltak 10: Etablere et nettsted for digitale læremidler i entreprenørskap i grunnopplæringen

For å øke tilfanget og tilgjengeligheten av digitale læremidler i entreprenørskap vil *Utdanning.no* søke samarbeid med Ungt Entreprenørskap og andre relevante aktører for å videreutvikle tilfanget av læremidler i entreprenørskap for grunnopplæringen. Det skal opprettes et nettsted for læremidler i entreprenørskap. Dette skal bidra til bedre tilgjengelighet av digitale og papirbaserte læremidler for entreprenørskapsopplæring.

Tiltak 11: Videreføre tilskudd til Ungt Entreprenørskap

Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet bevilger i 2009 til sammen 19,8 mill. kr. til organisasjonen Ungt Entreprenørskap (UE). Gjennom entreprenørskapsopplæring til elever og studenter på alle utdanningstrinn, ønsker UE å gi barn og ungdom forståelse for betydningen av verdiskaping og nyskaping i næringslivet. Dette gjør organisasjonen til en viktig samarbeidspartner i regjeringens arbeid for å fremme entreprenørskap i utdanningen. Departementene ønsker at UEs opplæringsprogrammer videreutvikles.

Regjeringen ønsker at elever skal ha et godt undervisningstilbud uavhengig av bosted, og at entreprenørskap blir en integrert del av undervisningen ved flere skoler i Norge. I tråd med Soria Moria-erklæringen ønsker regjeringen fortsatt innsats for å få flere elever til å delta i elevbedrifter.

I fag- og yrkesopplæringen i videregående opplæring kan entreprenørskap være et virkemiddel for å sikre et godt læringsutbytte og økt motivasjon. Kunnskapsdepartementet vil gjennom eksisterende bevilgning til UE, som forvaltes av Utdanningsdirektoratet, vektlegge satsing på entreprenørskap i yrkesfaglige utdanningsprogrammer.

Under Kommunal- og regionaldepartementets nordområdetiltak skal det i 2010 stimuleres til økt entreprenørskap i tråd med målet om et innovasjonsløft under regjeringens reviderte nordområdestrategi *Nye byggesteiner i Nord*. Kommunal- og regionaldepartementet vil i dialog med UE diskutere oppfølging av *Nye byggesteiner i Nord*.

UE arbeider for å styrke samhandlingen mellom næringsliv og utdanningsinstitusjoner og har inngått en rekke samarbeidsavtaler med aktører fra næringslivet og flere av næringslivets organisasjoner. Departementene oppfordrer UE til å videreutvikle det gode arbeidet for å fremme samarbeid mellom utdanningsinstitusjoner og næringsliv.

I forbindelse med oppfølgingen av denne handlingsplanen ser departementene et behov for å samordne dialogen med UE. En betydelig økning i tilskuddet siden første bevilgning i 2002 er grunnlaget for denne vurderingen. Derfor har departementene nedsatt en samordningsgruppe bestående av Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. Samordningsgruppen vil utforme en felles tekst i tilskuddsbrev, og i fellesskap vurdere rapporteringsmaterialet som skal danne grunnlag

for tildeling. Samordningsgruppen vil i løpet av 2010 initiere en ekstern evaluering av tilskuddet til UE, se tiltak 12.

Tiltak 12: Styrke forskning på og igangsette evalueringer av entreprenørskap i utdanningen

For å få bedre kunnskap om entreprenørskap i utdanningen planlegges det forskningsprosjekter, evalueringer og utredninger:

- Ulike rapporter og tilbakemeldinger indikerer at entreprenørskapsopplæring gir elever bedre selvtillit og økt motivasjon, og at dette kan bidra til økt læringsutbytte. Regjeringen har som mål å gjøre opplæringen mer virkelighetsnær og praksisrettet, blant annet for å redusere frafall og for å utvikle en mer fleksibel og kompetent arbeidsstyrke. Det er imidlertid behov for utvidet dokumentasjon om effektene av entreprenørskapsopplæring. Kunnskapsdepartementet vil i 2010 igangsette et forskningsprosjekt som skal se på disse effektene i grunnopplæringen og peke på hvor det er nødvendig å øke innsatsen.
- Ungt Entreprenørskap har mottatt støtte fra departementene siden 2002. Det har imidlertid ikke vært gjennomført evaluering av tilskuddsordningen. Samordningsgruppen, bestående av tilskuddsgivende departementer, vil derfor initiere en ekstern evaluering av tilskuddsordningen i løpet av 2010. Mandat og organisering av evalueringen vil avklares i 2010.
- I evalueringen av den forrige strategiplanen *Se mulighetene og gjør noe med dem!* pekes det på at det er regionale forskjeller i antallet elever og lærere som deltar i entreprenørskapsaktiviteter. Kommunal- og regionaldepartementet vil derfor gjennomføre en utredning for å få bedre informasjon om årsakene til disse variasjonene. Prosjektet vil bli lyst ut i 2009.

I tillegg skal det vurderes hvordan entreprenørskapsperspektivet kan inkluderes i eksisterende forskningsprogram.

Tiltak 13: Arrangere konferanser og bidra til etablering av møteplasser om entreprenørskap i utdanningen

For å fremme erfaringsutveksling nasjonalt og internasjonalt ønsker departementene å bidra til å etablere møteplasser. Aktivitetene innenfor entreprenørskapsfeltet har økt betydelig de senere årene. Det er derfor viktig i større grad å få en systematisk læring mellom ulike aktører. Departementene vil vurdere ulike former for erfaringsutveksling, blant annet gjennom referansegruppen som skal følge opp handlingsplanen, konferanser og møteplasser som kan bidra til faglig utvikling av feltet. I 2010 vil departementene ta initiativ til en konferanse om entreprenørskap i høyere utdanning.

I forbindelse med EUs satsing på entreprenørskap i utdanningen og det nordiske arbeidet på dette feltet vil departementene bidra aktivt til å dele erfaringer med andre land og til å synliggjøre internasjonale muligheter for norske institusjoner.

Tiltak 14: Forsterke satsingen på unge etablerere i Innovasjon Norge

For å bedre overgangen fra studier til bedriftsetablering og gjøre Innovasjon Norge mer synlig overfor unge etablerere vil Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet bidra til videreutvikling av satsingen på unge etablere i Innovasjon Norge. En forsterket satsing på opplæring i entreprenørskap i utdanningen må sees i sammenheng med mulighetene unge har til å etablere egen virksomhet etter endt utdanning og hvordan de blir fulgt opp i etableringsprosessen.

Det vil bli satset på:

- De tre mentorpilottene Innovasjon Norge har gjennomført er evaluert og skal videreutvikles. Kommunal- og regionaldepartementet legger opp til å utvide mentortilbudet for å medvirke til å gjøre tjenesten landsomfattende.
- Kommunal- og regionaldepartementet og Innovasjon Norge vil, gjennom satsingen «Unge i fokus», vurdere mer treffsikre ordninger rettet mot unge potensielle etablerere.
- Under Kommunal- og regionaldepartementets satsing på Nordområdetiltak vil det settes av midler til unge etablerere i tråd med målet om

et innovasjonsløft i Nord-Norge, omtalt i regjeringens Nordområdestrategi *Nye byggesteiner i Nord*

- Nærings- og handelsdepartementet og Kommunal- og regionaldepartementet vil be Innovasjon Norge vurdere hvordan de kan være mer synlige gjennom informasjon og rådgivning overfor målgruppen unge etablerere.

4 Oppfølging

Kunnskapsdepartementet har hatt hovedansvaret for utarbeidelsen av handlingsplanen, i nært samarbeid med Kommunal- og regionaldepartementet og Nærings- og handelsdepartementet. De tre departementene som står bak handlingsplanen vil også samarbeide om oppfølgingen av den. Kunnskapsdepartementet vil lede en tverrdepartemental referansegruppe som har ansvaret for oppfølgingsarbeidet. I arbeidet med handlingsplanen har en rekke aktører bidratt med innspill og synspunkter. Departementene og referansegruppen ønsker å ha et tett samarbeid med ulike aktører i oppfølgingen av handlingsplanen. Referansegruppen vil blant annet ha jevnlig møter med relevante samarbeidsparter i arbeidet med entreprenørskap i utdanningen.

Departementene vil også samarbeide om en følgeevaluering av handlingsplanen. Følgeevaluering skal blant annet bidra til innspill underveis i oppfølgingen av handlingsplanen, både til utdanningsinstitusjonene og departementene, og til ulike arenaer for erfaringsutveksling.

Kunnskapsdepartementet, som har ansvaret for oppfølgingen overfor universiteter og høyskoler, vil inkludere oppfølgingen av handlingsplanen i den ordinære styringsdialogen med universitetene og høyskolene.

Handlingsplanen skal sluttevalueres i 2014.

Utgitt av:
Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet
og Nærings- og handelsdepartementet

Offentlige institusjoner kan bestille flere
eksemplarer fra:
Departementenes servicesenter
Post og distribusjon
E-post: publikasjonsbestilling@dss.dep.no
Faks: 22 24 27 86

Publikasjonskode: F-4251 B
Illustrasjoner: Lars Imre Bidtnes, 07 Web
Trykk: 07 Oslo 08/2009 – opplag 2000

